

ኢድዋን ስንዘክር፡

አስደናቂ ለሆነ የረጅም ዘመን አኩሪ ታሪክ ባለቤት የሆነችው፡ እናት ሃገራችን ኢትዮጵያ፡ ከ1762 እስከ 1845 ዓ.ም ድረስ በነበረው 70 አመት ጊዜ ውስጥ፡ በዘር ባይሆንም ልክ እንደዛሬው፡ ልጆቿ ተከፋፍለው፤ ልማትና ብልጽግናዋ ተገትቶ፤ ለሁለንተናዊ ውድቀት የተዳረገችበት ወቅት ነበር።

እጅግ በጣም የሚገርመው ደግሞ፡ ለዚያ ውድቀት የዳረጋት፡ የትግራይ ተወላጅ እራስ ስዑላ ሚካኤል፡ አማቱንና በወቅቱ የነበሩትን ንጉስ አጼ ኢዩአስን በቤት አሸከሮቻቸው አሳንቆ በማስገደል ነበር።

እንግሊዝ አጼ ቲዮድሮስ፡ ያሰሩባትን ዜጎቿን እነ ቆንሲል ካሜሮንን፡ በሃይል ለማስፈታት፡ ወደ ኢትዮጵያ ጦሯን በላከች ጊዜ፡ በሮቤርት ናፒር የሚመራው ወራሪው ጦር ከምጽዋ ዙላ፤ ከዙላ ሰናፈ፤ ከሰናፈ አሸንፎ፤ ከአሸንፎ ሙጃ፤ ከሙጃ መረዋ። በማረፍ እየተዘናና እና መንገድ እየሰራ ሚያዝያ 2 ቀን 1860 ዓ.ም. በሸሎ እስኪደርስ ድረስ፡ መንገድ በመምራትና በመንከባከብ አምጥተው፡ የእኒያን ብሄራዊ ጀግና፡ የአጼ ቲዮድሮስን እልፈተ ህይወት ያፋጠኑት፡ አሁንም የትግራይ ተወላጅ፡ ካሳ ምርጫ፡ ወይንም በንግስና ስማቸው አጼ ዩሃንስ እንደ ነበሩም ይነገራል። ምንም እንኳን በሷላ ከወራሪ ጋር ሲፋለሙ በክብር ቢወድቁም።

ዛሬ በምናሰበው በ1888 ዓ.ም አድዋ ላይ በተካሄደው፡ የኢትዮጵያና የኢጣልያን ጦርነት ጊዜ በእራስ መኮንን የሚመራው ቀዳሚ ጦር። አምባላጌ እንደደረሰ ገና መሬት ሳይዝ በወጊያ የጠመዱትም የትግራይ ተወላጅ ባንዳዎች ናቸው።

በ1928 ዓ.ም በሁለተኛው የኢጣልያ ወረራ ወቅት፡ አርበኛው ፊትለፊ ከጠላት ጋር ሲፋለም፡ በትግራይ በቀሉ ባንዳ በደጃዝማች ሃይለስላሴ ጉግሳ፡ የሚመራው የትግራይ ተወላጆች ስብስብ፡ ተመሳስሎ በጀርባ እየገባ ያልተጠበቀ አድጋ በማድረስ፡ ለሸንፈታችን ትልቅ አስተዋጽኦ ከማድረጉም በላይ፡ ሲሸሸ እየተከታተለ የደከመውንና ቁስለኛ ወንድሙን በመግደል፡ ከኢጣልያን የከፋ በርካታ የኢትዮጵያን አርበኛ ፈጅቷል።

ሀምሌ 22 ቀን 1928 ዓ.ም. አቡነ ጴጥሮስ አዲስ አበባ ላይ ሲረሸኑ።

ህዳር24ቀን 1929 ዓ.ም. አቡነ ሚካኤል ጎሬ ላይ ሲረሸኑ።

የካቲት 12 ቀን 1929 ዓ.ም. በግራዞያኒ ትእዛዝ አዲስ አበባ ላይ ከ30 ሺህ የማያንስ ህዝብ ሲጨፈጨፍ፡ ትዕዛዝ ፈጻሚዎቹ አሁንም ትውልደ ሰሜን ወንድሞቻችን ነበሩ።

1969ዓ.ም ሶማሌ ኢትዮጵያን በወረረችበት ወቅትም፡ ወያኔ መቃደሻ ከተማ ቢሮ ከፈቶ፡ በተለይ በሰራዊታችን ውስጥ የእሱን ሰው አሰርነ በማስገባት፡ ለጠላት መረጃ ከማቀበል ጀምሮ፡ የሶማሌ የሰለላ ማዕከል፡ የኢትዮጵያ ጦር ግንኙነት የሚያደርግበትን፡ ሬዲዮ እየጠለፈ ሲያቀርብለት በመተርጎም፡ ለሶማሌ ሰራዊት እየሰጠ በኢትዮጵያዊያን ላይ ጉዳት እንዲደርስ በማድረግ ትልቅ ክዕደት ሲፈጽም ነበር።

በአብዛኛው ማለት በሚያስደፍር ሁኔታ፡ በሃገራችን ላይ ወረራ በተሰነዘረ ቁጥር በርካታ የትግራይ ተወላጆች፡ ከጠላት ጎን በመሰለፍ የእናታቸውን ጡት ሲነክሱ ለመኖራቸው ድርሳናቶቹ ሁሉ ቁልጭ አድርገው ያመለክቱናል።

ዛሬም ታሪክ እራሱን ደገመና፡ ትግራይ የፈለቁ ጉዶች ናቸው፡ እኛን በዘርና በሃይማኖት ከፋፍለው፡ ኢትዮጵያ የምትባል ሃገር እንደምስራቅ ጀረመንና እንደ ዩጎዝላቪያ ከዓለም ካርታ እንድትፋቅና እኔ ኢትዮጵያዊ ነኝ በማለት አፍ ሞልቶ ደረት ነፍቶ የሚናገር ዜጋ እንዳይኖር 24 አመት ሙሉ ሽንጣቸውን ገትረው በመስራት ላይ ያሉት።

ይህንን ስል ግን ትውልደ ትግራይ ሆነው፡ ለአገር አንድነትና ለወገን ነጻነት፡ የተጋደሉ አልነበሩም። አሁንም፡ የሉም እያልሁ አይደለም። ትናንት እነ አሉላ አባነጋን፤ እነ እራስ ስዩም መንገሻን፤ እነ ደጃዝማች አርያን እነ እራስ መነሻ ስዩምን፤ ወ.ዘ.ተ. ዛሬም የትግራይ ዲሞክራሲያዊ ንቅናቄ ሰዎችን በተለይም የድርጅቱ መሬ የነበረውንና አሁን በህይወት የሌለውን ፍስሃ ሃይለማርያምን የመሰለ የሃገር

2.

ፍቅር ያንገበግበው የነበረውን። እነ ገብረመደህን አርያን፣ እነ አብርሃ በላይን፣ እነ አብረሃ ደስታን፣ እነ አስራት አብርሃምን ያፈራች ስለሆነ።

መነሻዬ የኢትዮጵያን ታሪክ፡ ወይም የትግራይ በቀል የጥፋት መልክተኞችን ጉድና ሁላችንም ተደራሲዎች የሆንንበትን፡ የወያኔን መግለጫ ቃላት መለኪያ መስፈርት የማይገኝለትን፡ የግፍ ክምር እየናድሁ የምታውቁትን በመድገም ጊዜያችሁን ለማባከን አስቤ አይደለም።

ይልቁንም በትግራይ ተወላጅ፡ በእራስ ስዑለ ሚካኤል፡ መሰፊ ተንኮል ተበታትና የነበረችዋን ኢትዮጵያን፡ እምቤ ምኒልክ። እንዴት መልሰው እንደገነቧት በአይነ ህሌናችሁ ወደሗላ እንደትመለከቱ ለማነሳሳትና ለውይይት ሃሳብ ለማጫር የተጠቀምሁበት ነው እንጅ።

ወደዛሬው ምልከታየ ስገባ።

አጼ ምኒልክ ነሃሴ 12 ቀን 1836 ዓ.ም በሸዋ ክፍለ ሃገር በተጉለትና ቡልጋ አውራጃ አንጎለላ ኪዳንምህረት ተወለዱ። ከ12 አመት እድሜያቸው ጀምሮ በግዛትም፣ በማደጎም፣ በአማችነትም ከአጼ ቲዮድሮስ ቤት አደጉ።

ከእድገታቸው እስከ ንግስናቸው ያለውን ታሪክ ለጊዜው ላቆየውና። ከነገሱ በሗላ በተለይም ከዛሬው መሰባሰቢያችን ጋር በቀጥታ የተያያዘውን ከፋሽትት ኢጣልያን ወራሬ ጦር ጋር ያደረጉትን ተጋደሎ ባጭሩ ልጥቀስ።

እምቤ ምኒልክ መላዋን ኢትዮጵያን ከማስረዳደራቸው በፊት። የሸዋ ንጉስ በነበሩበት ወቅት ከኢጣልያን መንግስት ጋር ወዳጅ በመሆናቸው እስከ መሳፊያ እርዳታ ድረስ ያገኙ ነበር። በሗላ የኢትዮጵያ ንጉስ ነገስት ሲሆኑ ግን። ኢጣልያን ኢትዮጵያን ለመውረር በነበራት ፍላጎት መሰረት በአጼ ዩሃንስ ጊዜ የጀመረችውን ወረራ እያሰፋችና እየገፋች ስትመጣ። በምኒልክና በኢጣልያን መንግስት መካከል የቆየው መልካም ግንኙነት እየሻከረ ሄደ።

አጼ ምኒልክ ከኢጣልያን ጋር የነበረው ወዳጅነታቸው እንዲቀጥል አጥብቀው ቢጥሩም። በኢጣልያን በኩል ግን ተቀባይነት አላገኙም ነበር። በተለይም የውጫሌ ውል እየተባለ በሚጠቀሰው አንቀጽ 17 ላይ በኢጣልያንኛ የተጻፈው ሃገራቸውን እንደሚጎዳ ሲገነዘቡ ከተት ሰራዊት ምታነጋሬ በማለት የሚከተለውን ጥሬ ለመላው ኢትዮጵያ ህዝብ አስተላለፉ።

የአጼምኒልክ ጥሪ ሙሉ ቃል

እግዚያብሄር በቸርነቱ እስካሁን ጠላት አጥፍቶ አገር አስፍቶ አኖረኝ። እኔም እስካሁን በእግዚያብሄር ቸርነት ገዛሁ። እንግዲህ ሞት ለሁሉ ነውና ብሞትም በእኔ ሞት አላዝንም። ደግሞ እግዚያብሄር አሳፍሮኝ አያውቅም። ከእንግዲህም ያሳፈረኛል በዬ አልጠራጠርም።

አገር የሚያጠፋ፣ ሃይማኖት የሚለውጥ፣ ጠላት እግዚያብሄር የወሰነልንን የባህር በር አልፎ መጧል። እኔም የሃገሬን ከብት ማለቅ የሰውንም መድከም አይቸ ዝም ብለው እያለፈ እንደፍልፈል መሬት ይቆፈር ጀመር። አሁን ግን በእግዚያብሄር እረዳትነት ሃገሬን አሳልፌ አልሰጥም።

የሃገሬ ሰው ከአሁን በፊት የበደልሁህ አይመስለኝም። አንተም እስካሁን አላስቀየምከኝም። ጉልበት ያለህ በጉልበትህ እርዳኝ። ጉልበት የሌለህ ለልጅህ፣ ለሚስትህ፣ ለሃይማኖትህ ስትል በሃዘን እርዳኝ። ወስልተህ የቀረህ ግን በሗላ ትጣላኛለህ። ማርያምን ለዚህ አማላጅ የለኝም። ዘመቻየ በጥቅምት ነውና የሸዋ ሰው እስከ ጥቅምት እኩሌታ ወረኢሉ ከትተህ ላግኝህ።

የጥሬው መጨረሻ።

በማለት ካዘዙ በሗላ በእራስ መኮነን የሚመራውን ቃፊር ጦር አስቀድመው እሳቸው ህዳር 2 ቀን 1888 ዓ. ም ከአዲስ አበባ በመነሳት ወደ ሰሜን አመሩ።

ንጉሱ በመንገድ ላይ እንዳሉ በራስ መኮነን የሚመራው ቀዳሚ ጦር አምባላጌ ደረሰ። በዚህ ወቅት የኢጣልያን ጦር። የኢትዮጵያን ጦር ከመንግድ እንደመጣና እንደደከመ እንደገናም ቦታ ሳይዝ። ለመምታት ተዘጋጅቶ ቅድም እንዳልኩት በርካታ ትግራይ በቀል ባንዳዎችን በማሰለፍ ውጊያ ከፈተበት። ግን ከ6 ሰአት በላይ በፈጀው ጦርነት። ኢጣልያን የመጀመሪያውን የሸንፈት ጽዋ። በእራስ መኮነን ጦር ተጎነጨና ከአምባላጌ ምሽጉ ተባበረ።

አጼምኒልክም ታህሳስ 29 ቀን 1888 ዓ.ም መቀሌ እንደደረሱ። አዚያ ሰፍሮ የነበረውን የጠላት ጦር ዙሬያውን በማስከበብ የሚጠጣው ወሃ ከማሳጣታቸውም በላይ። በውጊያም መድረሻ ስላሳጡት

3.

ያለቀው አልቆ የተረፈው የሃገር ሽማግሌዎችን አማላጅ በመላኩ መንገድ ተከፍቶለት ወደ አዲግራት ሸሽና ለሁለተኛ ጊዜ ሽንፈቱን አጣጣመ።

በዚህ ዘመቻ በኢትዮጵያ በኩል የተሰለፈው ሰራዊት። መቶሺህ እንደሚደርስ የሚገመት ሲሆን። ከዚህ መካከል ከግማሽ በላይ የሚሆነው አርበኛ ጦርና ጎራዴ ብቻ የታጠቀ እንደነበርና ጠብመንጃ ያለውም ቢሆን ጠላት ከታጠቀው ዘመናዊ መሳሪያ ጋር ሲነጻጸር የሰማይና የመሬት ያህል የተራራቀ እንደነበር የታሪክ ጸሃፍት ያስምሩበታል።

በዚህ ጦርነት በኢትዮጵያ በኩል የተሰለፉ ዋና ዋና የጦር አዝማችች።

1. እትጌ ጣይቱ ብጡል፡
2. ንጉስ ተክለ ሃይማኖት፡
3. ፍታውራሪ ገበየሁ፡
4. ደጃዝማች ጫጫ፡
5. እራስ መኮንን፡
6. እራስ መንገሻ ስዩም፡
7. እራስ መንገሻ አቲከም፡
8. እራስ ሚካሌል፡
9. እራስ ወሌ ብጡል፡
10. ደጃዝማች በሻህ አቡዬ፡
11. እራስ ጉግሳ፡
12. እራስ አሉላ አባነጋ፡
13. ዋግሹም ጓንጉል፡
14. እራስ ወርቁ የተባሉት ነበሩ።

በኢጣልያን በኩል የጦር አዝማች ደግሞ፡

1. ጠቅላይ አዛዥ ሌትና ጀሪናል ባራቲይሪ፡
2. ጀኔል ገሮቬፔ አሪሞንዱ፡
3. ጀኔራል አማኑኤል ደቦርሜዳ፡
4. ጀኔራል ማቲዮስ አልቤርቶኒ፡
5. ጀኔራል ገሮቬፔ ኤሌና፡
6. ኮሎኔል ቫሊንዝኖ፡ ነበሩ።

በዚህ የሃይል አሰላልፍ የካቲት 23 ቀን 1888 ዓ.ም ልክ የዛሬ 119 አመት ከሌሊቱ በ11 ሰአት በኢጣልያን ተንኳሽነት አድዋ ላይ ወሳኙ ጦርነት ተከፈተ።

ሊነጋጋ ሲል ከሌሊቱ በ11 ሰአት የተጀመረው ጦርነት። ቀኑን ሙሉ ውሎ ከሌሊቱ 5 ሰአት በኢትዮጵያ አሸናፊነት ተጠናቀቀና ሃገራችን ኢትዮጵያ በጥቁር አንበሶች ልጆቿ አጥንት ክስካሽና ደም ፍሳሽ ሃያልነቷ በአም ሁሉ ተናኘ።

ውጤቱም የአለም ህዝብን አስደነቀ። የጀግኖች አባቶቻችን አይበገሬነትም በማያጠራጥር ሁኔታ ታወቀ። በኢጣልያን በኩል ከተሰለፉት የጦር አዝማች መካከል ከጠቅላይ አዛዥ ከሌትና ጀኔራል ባራቲይሪ በቀር ሌላው የጦር አዝማች ጀኔራልና ከፍተኛ መኮንን በሙሉ ተደመሰሱ።

በኢጣልያን በኩል ከተማረከውና ቆስሎ ከሸሸው ሌላ 9215 ተዋጊ ሲሞት። ከኢትዮጵያ 7000 ሰው ሞቷል። ከዚህ ውስጥ ከወገን የሞቱ አዋጊዎች።

1. ደጃዝማች በሻህ አቡዬ፡
2. ደጃዝማች ጫጫ፡
3. ፍታውራሪ ገበየሁ፡
4. ፍታውራሪ ተክለ፡
5. ቀኛዝማች ታፈሰ አባይነህ፡
6. ፍታውራሪ ዳምጠው፡
7. ደጃዝማች ማናዬ፡

4.

8. ፍታውራሪ ወልደ ሚካኤል።
9. ቀኛዝማች ተገኘወርቅ፡
10. ፍታውራሪ አምባዬ።
11. ቀኛዝማች ተሰማ ወልዴ፡
12. ፍታውራሪ ሸንኮሩ፡
13. ባላንበራስ በለው፡
14. ባላንበራስ አደራ ወ.ዘ.ተ. ይጠቀሳሉ።

ማጠቃለያ

በጣም የሚገርመው የአውሮፓ ሃያላን መንግስታት። አፍሪካን በቅኝ ለመግዛት። እንደ ቅርጫ ስጋ የተከፋፈሉበትና። እርስ በርስ ላለመነካካት የተፈራረሙት የካቲት 26 ቀን 1877 ዓ.ም ከአድዋ ጦርነት ከ3 አመት በፊት ሲሆን። በከፍፍሉም።

1ኛ. እንግሊዚ፡ ግብፅን፣ ሱዳንን፣ ናይጄርንና ኬንያን።

2ኛ. ፈረንሳይ፡ ምህራብና ሰሜን አፍሪካን።

3ኛ. ፖርቱጋል፡ አንጎላንና ሞዛቢክን።

4ኛ. ጀርመን፡ ታንዛንያንና ቶጎን።

5ኛ. ቤልጅም፡ ኮንጎን።

6ኛ. ኢጣልያን፡ሶማሊያንና ሊብያን ወ.ዘ.ተ በማድረግ ሲከፋፈሉ።

ኢትዮጵያን አልነጹትም ነበር። ምክናያቸውም የረጅም ዘመን የተጠናከረ መንግስትና። አይበገሬ ህዝብ እንዳላት ስለሚያውቁ። እንደሆነ ይነገራል የተጨበጠ ማስረጃ ባይኖርም።

ዛሬስ በእኔና እናንተ ድርሻ። ሃገራችን ኢትዮጵያ በዓለም ህዝብ ዘንድ የነበራትን ክብር እንዳስጠበቀች ነች ወይ? የሚል ጥያቄ ቢነሳ ሁላችንንም የሚያስማማን መልስ። አይደለም የሚለው እንደሚሆን አልጠራጠርም። ለምን? ከተባለ ልንሰጠው የምንችለው ምላሽ ግን የተለያየ እንደሚሆን እገምታለሁ።

በበኩሌ የእኔና የእናንተ ትውልድ ፈጹም እራስ ወዳድ ስለሆነ። ሌላው ሞቶለት እሱ ተጠቃሚ መሆንን ስለሚያሳሳ ነው የሚል ነው ።

እናንተስ በእኔ ሃሳብ ትስማማላችሁ? አይደለም ሌላ ምክናያት ስላለ ነው ወኔ የከዳን የሚል ካለ ለመስማት ዝግጁ ነኝ። መልካም ውይይት እያልሁ እንደ እናንተው ቁጭ ብዬ የግል አስተያይቼን መሰንዘር እችል ዘንድ ዝግጅቴን በምትከተለዋ አጭር የግጥም ስንኝ ልቋጭ።

እርዕሷንም አድዋ ብያታለሁ!!

አድዋ

ከሰሜን ከደቡብ ከመግቢያና መውጫ፤

ከምስራቅ ከምዕራብ ከሉም አቅጣጫ።

ቋንቋ ሳይለያቸው ዘር ማንዘር ሳይቆጥሩ፤

አማራ አሮሞ በማለት ሳይጠሩ፤

በዚያች የቁርጥ ቀን ቀድመው የደረሱ፤

ጥንት አባቶቻችን እነዝናር ልብሱ፤

ምሳሌ በመሆን በኩራት ሲጠሩ፤

ከመቃብር ጀርባ ዝንታለም ሊኖሩ፤

በአድዋ መልካ ላይ ታሪክን የሰሩ።

አባቶች ነበሩን የሃገር መከታ፤

ሀይወት የሚሰጡ በመሆን አለኝታ።

እጅ ለእጅ ተሞሻልቀው በታጠቁት ካራ፤

ፈንጥቀው ያአለፉ እንደ ንጋት ጮራ።

ምኒልክ ለአድዋ ባቀረቡት ጥሪ፤

ያች ጣይቱ ብቱል ሆነች የጦር መሬ።

አዎ!! አድዋ!! አድዋ!! አድዋ!!

5.

የዛሬ ማፈሪያ የትናንት መኩሪያዋ፡

የዛሬ ማፈሪያ የትናንት መኩሪያዋ።

አመሰግናለሁ፡

ማተቤ መለሰ ተሰማ

በ2007 የዘጸው የአድዋ የድል ባል በኖርዌይ የኢትዮጵያ ማህበር ሲያከብር የቀረበ የውይት መነሻ።